

Analysis of the historical background and socio-cultural functions of the Jacob (Yaqub) tomb of Prophet in Ramshir

Mohammad Etabi¹

Abstract

The tomb attributed to Prophet Jacob in the village of Khezriyeh, Ramshir County, is one of the most important and lesser-known examples of religious-historical architecture in southwestern Iran. This building, which has gained a spiritual place in the collective memory of the people of the region by being attributed to one of the prophets of the Children of Israel, has, over the past centuries, served as a place of gathering, refuge, and resting place for trade caravans in times of crisis and insecurity, in addition to its pilgrimage function. Despite these multiple functions, no comprehensive and systematic research has been conducted on its history, architecture, and specific functions. The main question of this research is what is the historical background and architectural features of the Prophet Jacob's tomb, what roles it has played in the cultural and social spheres, and what factors threaten its survival? This research was conducted with a descriptive-analytical approach and based on library data, field studies, direct observation, and interviews with the local community. Findings indicate that the tomb has a rectangular plan, an elliptical double-shell dome set on a short drum, an eastern entrance iwan with a pointed arch, and two short cylindrical minarets. The main materials of the building are adobe, mud, and brick, and its architectural pattern is close to the "Timurid-Safavid" traditions; a pattern that was formed in harmony with the region's climatic conditions and economic constraints, and emphasizes simplicity and functionality instead of elaborate decorations. Studies also show that a combination of factors such as natural erosion, humidity, and regional winds, along with unprincipled interference and lack of scientific documentation, have put the tomb at serious risk. The research results emphasize the need to implement principled restoration and conservation programs, register and introduce the monument in the form of cultural-religious tourism, and utilize the capacities of the local community in its sustainable conservation.

Keywords: Prophet Jacob (Yaqub) Ramshir Tomb, Local history, Brick-adobe architecture, Timurid-Safavid, Cultural heritage protection.

1. Lecturer at Islamic Azad University, Mahshahr Branch.
m.atabi.5614@gmail.com

تحليل الخلفية التاريخية والوظائف الاجتماعية -الثقافية لضريح النبي يعقوب في رامشير

محمد عتابي^١

الخلاصة

يُعد الضريح المنسوب إلى النبي يعقوب في قرية خضريات التابعة إلى مقاطعة رامشير من أحد أهم الأمثلة وأندرها شهرة للعمارة الدينية التاريخية في جنوب غرب إيران. اكتسب هذا المبنى مكانة روحية في الذاكرة العامة لسكان المنطقة من خلال نسبه إلى أحد أنبياء بني إسرائيل، بالإضافة إلى كونه ملتقى للزيارة فإنه على مر القرون الماضية بمثابة مكان للتجمع واللجوء والراحة لقوافل التجارة في أوقات الأزمات وانعدام الأمن. على الرغم من هذه الوظائف المتعددة، لم يتم إجراء أي بحث شامل ومنهجي حول تاريخ وهندسته ووظائف هذا الضريح المحددة.

يتمحور السؤال الرئيسي لهذا البحث حول: ما هي الخلفية التاريخية والخصائص المعمارية لقبر النبي يعقوب، وما الدور الذي لعبه في المجالات الثقافية والاجتماعية، وما العوامل التي تهدد بقاءه؟ وقد أجري هذا البحث بمنهج وصفي تحليلي، معتمداً على بيانات مكتوبة، ودراسات ميدانية، وملاحظة مباشرة، ومقابلات مع أفراد المجتمع المحلي. تُظهر النتائج أن المقبرة لها مخطط مستطيل، وقبة بيضاوية مزدوجة على عنق قصير، ورواق مدخل شرقي بقوس مثلث الشكل، ومئذنتين أسطوانيتين قصيرتين. المواد الرئيسية للمبنى هي الطوب والطين، ونمطه المعماري قريب من تقاليد "التيموري و الصفوي"؛ وهو نمط تم تشكيله بما يتناسب مع الظروف المناخية والقيود الاقتصادية للمنطقة، ويؤكد على البساطة والاستعمال بدلاً من الزخارف المعقدة.

كما تُظهر الدراسات أن مجموعة من العوامل مثل التعرية الطبيعية والرطوبة والرياح الإقليمية، إلى جانب التدخل غير الاصولي ونقص التوثيق العلمي، قد وضعت هذه البقعة في معرض الخطر الجسيم. تؤكد نتائج البحث على ضرورة إجراء برامج ترميم وصيانة اصولية، وتسجيل البقعة المباركة وتقديمها في قالب سياحة ثقافية دينية، والاستفادة من قدرات المجتمع المحلي في الحفاظ عليها بشكل مستدام.

الكلمات المفتاحية: رامشير، البقاع، النبي يعقوب، العمارة الدينية، صيانة الآثار التاريخية

فصلنامه
علمی
مطالعات
بِقَاع و
امكان
مَبركه

السنة الثانية | العدد ٨ | أَلَشَّاء ١٤٢٧

١. محاضر، جامعة آزاد الإسلامية، فرع ماهشهر
m.atabi.5614@gmail.com

تحلیل پیشینه تاریخی و کارکردهای فرهنگی-اجتماعی بقعه نبی یعقوب رامشیر

مقاله پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۸/۱۰

محمد عتابی^۱

چکیده

بقعه منسوب به نبی یعقوب در روستای خضریات شهرستان رامشیر، یکی از نمونه‌های مهم و کمتر شناخته‌شده معماری مذهبی - تاریخی در جنوب غرب ایران به‌شمار می‌آید. این بنا که با انتساب به یکی از پیامبران بنی‌اسرائیل جایگاهی معنوی در حافظه جمعی مردم منطقه یافته، طی سده‌های گذشته افزون بر کارکرد زیارتی، در مقاطع بحران و ناامنی نیز به‌عنوان محل اجتماع، پناهگاه و استراحتگاه کاروان‌های تجاری ایفای نقش کرده است. با وجود این کارکردهای چندگانه، تاکنون پژوهش جامع و نظام‌مندی درباره تاریخچه، معماری و کارویژه‌های آن صورت نگرفته است. پرسش اصلی این پژوهش آن است که پیشینه تاریخی و ویژگی‌های معماری بقعه نبی یعقوب چیست، چه نقش‌هایی در حوزه فرهنگی و اجتماعی ایفا کرده و چه عواملی بقای آن را تهدید می‌کند؟ این تحقیق با رویکرد توصیفی - تحلیلی و بر پایه داده‌های کتابخانه‌ای، مطالعات میدانی، مشاهده مستقیم و مصاحبه با جامعه محلی انجام گرفته است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که بقعه دارای پلان مستطیلی، گنبد دوپوش بیضوی بر گردنی کوتاه، ایوان ورودی شرقی با قوس جناقی و دو مناره استوانه‌ای کوتاه است. مصالح اصلی بنا خشت، گل و آجر بوده و الگوی معماری آن به سنت‌های «تیموری - صفوی» نزدیک است؛ الگویی که در هماهنگی با شرایط اقلیمی منطقه و محدودیت‌های اقتصادی شکل گرفته و به جای تزئینات پرکار، بر سادگی و کارکردگرایی تأکید دارد.

بررسی‌ها همچنین نشان می‌دهد که مجموعه عواملی چون فرسایش طبیعی، رطوبت و بادهای منطقه‌ای، در کنار دخل و تصرف‌های غیراصولی و فقدان مستندسازی علمی، بقعه را در معرض خطر جدی قرار داده است. نتیجه پژوهش بر ضرورت اجرای برنامه‌های مرمتی و حفاظتی اصولی، ثبت و معرفی بقعه در قالب گردشگری فرهنگی - مذهبی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های جامعه محلی در حفاظت پایدار آن تأکید دارد.

واژگان کلیدی: رامشیر، بقعه، نبی یعقوب، معماری مذهبی، حفاظت بناهای تاریخی

۱. مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماهشهر
m.atabi.5614@gmail.com

۱. مقدمه

بناهای مذهبی-تاریخی، فراتر از کارکرد کالبدی، به مثابه نگهدارنده‌های هویت فرهنگی، تاریخی و اعتقادی جوامع عمل می‌کنند. این سازه‌ها ضمن برآوردن نیازهای عبادی و زیارتی، کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و گاه سیاسی یافته و به کانونی برای تقویت و تداوم روابط اجتماعی تبدیل شده‌اند. در این بستر، شناسایی و حفاظت از چنین میراثی به منزله پاسداری از حافظه جمعی و هویت تاریخی جامعه محسوب می‌شود. بقعه منتسب به «نبی یعقوب» در روستای خضریات از توابع شهرستان رامشیر استان خوزستان، نمونه برجسته‌ای از معماری مذهبی بومی در جنوب غرب ایران به شمار می‌رود. این بنا که در نقطه‌ای قابل روئیت در حاشیه جاده محور ماهشهر-رامشیر استقرار یافته، با ویژگی شاخصی چون گنبد آجری، از دور به خوبی قابل تشخیص است. واقع شدن این اثر در محدوده‌ای با پیشینه غنی از دوره مشعشعی-صفوی و دارا بودن میراثی از بقاع و مقامات مذهبی، بر اهمیت مطالعاتی آن می‌افزاید. با وجود ارزش‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی قابل توجه، این بقعه تاکنون کمتر مورد توجه پژوهشی نظام‌مند قرار گرفته است. عواملی همچون کمبود مستندسازی دقیق، فرسایش طبیعی، ضعف در نگهداری و همچنین تهدیدات انسانی نظیر تعمیر و ساخت‌وساز نامناسب و دخل و تصرف‌های غیراصولی، بقعه را با مخاطرات جدی مواجه ساخته است. این شرایط، لزوم انجام پژوهشی جامع را برای شناخت، تحلیل و ارائه راهبردهای حفاظتی ضروری می‌سازد. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که «پیشینه تاریخی، ویژگی‌های معماری، کارکردهای فرهنگی-اجتماعی و مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده بقعه نبی یعقوب رامشیر چیست و چه راهکارهایی برای حفاظت از آن قابل ارائه است؟». بررسی منابع موجود حاکی از آن است که تاکنون مطالعه منسجم و کاملی در مورد این بقعه انجام نشده و اطلاعات موجود عمدتاً محدود به منابع جغرافیایی-تاریخی کلان نگر یا روایت‌های شفاهی ساکنان محلی است. این خلأ دانشی، ضرورت انجام تحقیقی توصیفی-تحلیلی را با اتکا بر معدود منابع کتابخانه‌ای، بررسی‌های میدانی و مصاحبه با جامعه محلی ایجاب می‌کند.

۲. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از دو منبع داده اصلی، یعنی منابع کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی، انجام شده است. مراحل اجرای پژوهش به شرح زیر بوده است:

۲-۱. مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی

گردآوری اطلاعات تاریخی و جغرافیایی از کتاب‌ها، مقالات و اسناد معتبر، شامل منابعی چون خوزستان و کهگیلویه و ممسنی (اقتداری، ۱۳۷۵)، گزارش‌های سازمان میراث فرهنگی و داده‌های تصویری Google Earth Pro. تحلیل تطبیقی متون تاریخی با روایت‌های محلی برای ارزیابی صحت و انطباق داده‌ها.

۲-۲. بررسی و مستندسازی میدانی

برداشت کالبدی شامل عکاسی معماری از نماها، جزئیات تزئینی، گنبد و ایوان. ثبت ویژگی‌های مصالح و آسیب‌ها شامل ترک‌ها، نشست، تغییر رنگ و فرسایش ناشی از رطوبت یا باد.

۲-۳. مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته

گفتگو با ریش‌سفیدان، خادمان پیشین بقعه و ساکنان بومی برای گردآوری داده‌ها درباره پیشینه روایت‌شده، آیین‌های مذهبی، و کارکردهای اجتماعی بقعه در گذشته و حال.

۲-۴. تحلیل و تطبیق نتایج

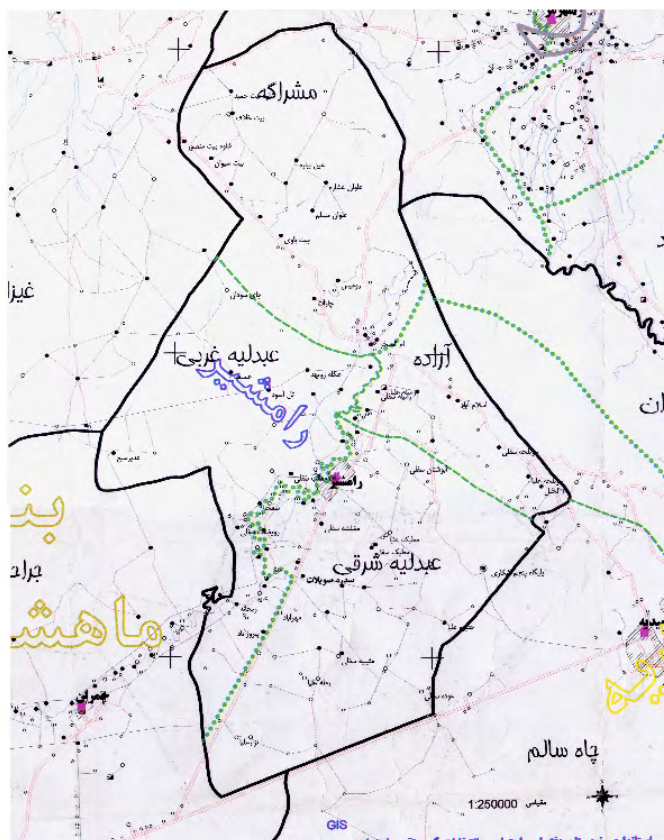
طبقه‌بندی داده‌ها در قالب چهار محور اصلی: پیشینه تاریخی، ویژگی‌های معماری، کارکردها، و تحلیل مصالح-اقلیم. مقایسه داده‌های میدانی با نمونه‌های مشابه در منطقه رامشیر و در استان‌های دیگر ایران به منظور تعیین سبک‌شناسی بنا.

۵. شهرستان رامشیر و موقعیت بقعه نبی یعقوب در روستای خضریات

شهرستان رامشیر، با مختصات جغرافیایی حدود ۳۰°۵۹' عرض شمالی و ۴۹°۴۰' طول شرقی، در محدوده‌ای هموار و کم‌ارتفاع در جنوب شرقی استان خوزستان واقع است. این شهر از شمال شرقی با اهواز، از جنوب با بندر ماهشهر و از شرق با امیدیه همسایه بوده و فاصله آن تا مرکز استان حدود ۹۵ کیلومتر است. ارتفاع متوسط منطقه بین ۱۱ تا ۱۹ متر از سطح دریا بوده و رودخانه جراحی، که از غرب و جنوب شهرستان عبور می‌کند، به عنوان منبع حیاتی آب شرب و آبیاری نخلستان‌ها و مزارع، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و تداوم حیات این منطقه دارد.

رامشیر امروزی در گذشته با نام‌های متعددی چون «حومه الزط»، «خابران» و «خلف‌آباد» شناخته شده و بنای اولیه شهر، در اوایل سده یازدهم هجری به دستور سید خلف مشعشی شکل

گرفت. (اصطخری، ۲۰۰۴: ۶۲؛ ابن حوقل، ۱۹۳۸، ج ۲: ۲۵۷؛ حموی، ۱۹۹۵، ج ۳: ۵۱؛ امام شوشتری، ۱۳۳۱: ۲۶۶-۲۶۷) تغییر نام رسمی آن به «رامشیر» در سال ۱۳۴۴ هجری خورشیدی، با الهام از نام باستانی «رام اردشیر» صورت گرفت. اقتصاد شهرستان عمدتاً بر پایه کشاورزی (به ویژه کاشت گندم)، دامداری، و مشاغل خدماتی استوار است و درصد محدودی از جمعیت در صنایع وابسته به نفت و گاز یا دربندار همجوار اشتغال دارند. (شریفی، ۱۳۸۰: ۱۳۸۰)

شکل ۱ - نقشه موقعیت شهرستان رامشیر و محل روستای خضریات

روستای خضریات؛ در بخش عبدلیه شهرستان رامشیر، در مجاورت جاده ترانزیتی ماهشهر-رامشیر، در جنوب شهر واقع شده است. در این روستا، بقعه تاریخی-مذهبی «نبی یعقوب» بر روی یک سطح مسطح طبیعی ساخته شده و با گنبد آجری، مناره‌های کوتاه از دور قابل مشاهده است.

شکل ۲ - تصویر ماهواره‌ای روستای خضریات با نمایش محل بقعه نبی یعقوب
منبع: orP htraE elgooG، تصاویر سال ۵۲۰۲

۵-۱. پیشینه تاریخی

بقعه منسوب به «نبی یعقوب» در روستای خضریات، از توابع شهرستان رامشیر، از جمله کهن‌ترین و شناخته‌شده‌ترین اماکن مذهبی این منطقه جنوب غربی ایران به‌شمار می‌آید. بر اساس روایت‌های شفاهی اهالی، این مکان به عنوان مدفن یکی از پیامبران بنی‌اسرائیل، یعنی «حضرت یعقوب»، شناخته می‌شود. هرچند در داده‌ها و منابع تاریخ‌نگاری معاصر، شواهدی قطعی برای تأیید این انتساب تا کنون ارائه نشده است، اما این باور بومی، نشانگر جایگاه معنوی ویژه بقعه در حافظه و هویت جمعی مردم این منطقه است. (احمدی‌مهر، ۱۴۰۲) وجود اماکن مقدس دیگر منسوب به پیامبران الهی در ایران، همچون آرامگاه «حضرت دانیال نبی(ع)» در شوش، «حضرت حزقیل(ع)» در دزفول و «حضرت ایوب نبی(ع)» در روستای چمنی شهرستان مرودشت استان فارس، موید پیشینه طولانی حضور و احترام به بقاع وابسته به پیامبران بنی‌اسرائیل در جغرافیای فرهنگی ایران است. (مهدوی زاده، ۱۳۸۴؛ جوادی و ملاصالحی، ۱۳۹۶) این پیوستگی مکانی - فرهنگی به درک بهتر سنت‌های مذهبی و باورهای محلی یاری می‌رساند. برخی معمرین روایت می‌کنند که انگیزه اصلی ساخت بنا احترام به یاد و نام شخصیتی دینی مهم به نام یعقوب بوده و حضور او در اینجا منطقه خاکسپاری اش در این مقام، نسل به نسل منتقل شده به امروز منتقل شده است. (مصاحبه با حنش (ابوحیب) عساکره ۱۴۰۲)

از نظر اسناد، اطلاعات مکتوب درباره بنای کنونی محدود است و تاکنون وقف‌نامه یا کتیبه

تاریخ‌دار شناخته شده‌ای از آن منتشر نشده است. (اقتداری، ۱۳۷۵: ۶۸۵) با این حال، بر اساس شواهد معماری و مقایسه با دیگر بناهای مذهبی در جنوب خوزستان، می‌توان قدمت سازه کنونی را حداقل به حدود دوره تیموری- صفوی نسبت داد. گفته می‌شود که بنا در گذشته دارای الحاقات و فضاهای خدماتی بوده که طی گذر زمان و بی‌توجهی در نگهداری، تخریب شده یا تغییر کاربری داده‌اند. در حافظه محلی، بقعه نه تنها محل زیارت فردی بوده، بلکه در سال‌های بحران - نظیر خشکسالی، شیوع بیماری یا ناامنی - به عنوان نقطه‌ای امن و محل اجتماع مورد استفاده قرار می‌گرفته است.

۵-۲. ویژگی‌های معماری

بنای فعلی بقعه نبی یعقوب، بر پلان مستطیلی با فضای اصلی زیر گنبد و یک ورودی در ایوان در ضلع شرقی شکل گرفته است. دیواره‌ها از آجر قدیمی و ملات ساروج ساخته شده و با اندود گل و گچ پوشانده شده‌اند؛ رنگ خاکی طبیعی آن‌ها به خوبی با محیط بیابانی پیرامون ترکیب شده است و حس پیوستگی با منظر طبیعی منطقه را تقویت می‌کند. در نمای کلی بنا، مصالح بومی به کار رفته هم از نظر اقلیمی کارآمد بوده و بافتی تاریخی و ملموس به سازه بخشیده‌اند.

گنبد بزرگ و برجسته آن - که به سمت بالا کشیده شده و بر گردنی کوتاه استوار است - نقطه عطف بصری بنا محسوب می‌شود. این گنبد از نوع دوپوش است: بخش زیرین احتمالاً خشت و ملات گچ، و به نظر می‌رسد در گذشته بخش بیرونی تا حدود یک سوم پایانی از آجرهای کوچک و منظم ساخته شده است. نسبت ارتفاع به قطر گنبد نشان می‌دهد که طراحان آن با اصول سنتی معماری اسلامی - به ویژه در ایجاد ایستایی و بهبود آکوستیک داخلی - آشنایی کامل داشته‌اند. (مه‌دوی نژاد و مطور، ۱۳۹۱)

ایوان ورودی شرقی قوس جناقی ملایمی دارد که دو مناره استوانه‌ای کوتاه در طرفین آن تعبیه شده است. بالای این ورودی، بقایای نقش برجسته شیر بوده است. (اقتداری، ۶۸۵) «شاید قدیمی‌ترین مفهوم نمادین نقش برج شیر در علم نجوم مورد استفاده قرار گرفته است. پنجم در منطقه البروج» به نام برج اسد است که با نقش شیر نمایش داده می‌شود در آثار هنری بر جای مانده از دوره اسلامی نقش شیر به تنهایی و یا به صورت ترکیبی با دیگر نقوش مثل خورشید و یا گاو خصوصاً در دوره سلجوقیان (۴۳۱.۵۹۰ هجری) و بعد از آن به وفور دیده می‌شود. این نقوش بیشتر به دلیل مفاهیم نجومی آنها بر روی ظروف سر در دروازه‌های شهرها نقش گردیده است. نقش شیر به تنهایی و یا به همراه خورشید با مفهوم مذهبی بیشتر در آثار هنری اواخر دوره سلجوقیان قرن پنجم و ششم هجری به بعد دیده می‌شود.» (خرایی، ۱۳۸۱: ۵۵)

در برخی بقاع مذهبی خوزستان و مناطق همجوار، نمادی از حراست معنوی و شجاعت محسوب می‌شود. (قنبری عدیوی، ۱۳۹۳: ۴۵)

در و پنجره‌های بنا، هرچند ساده، با قاب‌های فلزی و شیشه‌های رنگی - اغلب آبی و سبز - طراحی شده‌اند که نور ورودی را به شیوه‌ای ملایم و معنوی به داخل هدایت می‌کنند. برخی بازوها به صورت قوسی دایره‌وار شکل گرفته‌اند که در هماهنگی با قوس‌های ورودی و سایر عناصر هندسی

بناست.

فضای داخلی گنبدخانه، ساده و بی‌پیرایه، با پوشش گچ و فاقد تزئینات پرکار است، اما نورگیری از پنجره‌های رنگی، جلوه‌ای هنری و معنوی به آن می‌بخشد. کف بنا بدون سنگ‌فرش و با سطحی ساده است که با کارکرد مذهبی-محلی آن هماهنگ است.

محیط پیرامون بقعه، زمین‌های باز با پوشش گیاهی پراکنده و سازگار با شرایط خشک است. حضور این چشم‌انداز بیابانی، همراه با آسمان وسیع و اغلب نیمه‌ابری منطقه در فصل پاییز و زمستان، حس سکوت، رازآلودگی و پیوند با تاریخ را تشدید می‌کند. با وجود سادگی نما و مصالح، هندسه کلی بنا دقیق طراحی شده و تناسب آن نشانگر مهارت معماران سنتی در سازگار کردن فرم با مصالح بومی و شرایط اقلیمی است.

۵-۳. کارکردهای فرهنگی

۵-۳-۱. کارکرد مذهبی

بقعه نبی یعقوب همواره مقصد زیارت اهالی روستا و مناطق همجوار، به‌ویژه در روزهای پنجشنبه و جمعه، بوده است. آیین‌هایی مانند روشن کردن شمع، خواندن فاتحه، و نذر قربانی در آنجا انجام می‌شد. در گذشته و در برخی مناسبت‌های مذهبی، زنان برای دعای جمعی و مردان برای دعای باران گرد هم می‌آمدند. (مصاحبه با حنش (ابوحیب) عساکره ۱۴۰۲)

۵-۳-۲. کارکرد اجتماعی

در گذشته نه‌چندان دور، بقعه به‌عنوان مجموعه‌ای فراتر از فضای آیینی، محل گردهمایی کشاورزان برای حل اختلافات محلی و گاهی اجرای مراسم سوگند بوده است. این کارکرد، ضمن تقویت همبستگی اجتماعی، باعث شده تا حریم آن نزد جامعه، احترام دوچندانی یابد. در سال‌های پربارانی، بنا به روایت محلی‌ها، بقعه نقش پناهگاه موقت برای مسافران رهگذر و حتی اهالی که منزل شان در بران آسیب می‌دید، ایفا کرده است. (مصاحبه با مصطفی عساکره ۱۴۰۳)

۵-۳-۳. کارکرد روانی و باورهای عامیانه

در باور عامه، حضور در این مکان با آرامش خاطر، تسکین غم و دسترسی به «حاجت» همراه است. افرادی که دچار بیماری‌های صعب‌العلاج یا مشکلات شخصی بوده‌اند، پس از نذر یا خوابیدن یک شب در کنار ضریح، از بهبود یا تسهیل مشکل خود سخن گفته‌اند. این باورها موجب شده که بقعه، حتی برای کسانی که ساکن دائمی منطقه نیستند، به‌عنوان پناه معنوی شناخته شود. (مصاحبه با مصطفی عساکره ۱۴۰۳)

۵-۴. تحلیل سبک معماری و مصالح به‌کاررفته در بقعه نبی یعقوب

بررسی ویژگی‌های معماری بقعه نبی یعقوب نشان می‌دهد که این بنا در تداوم سنت‌های

معماری مذهبی جنوب و جنوب غرب ایران، به‌ویژه در دوره تیموری- صفوی، شکل گرفته است. فرم کلی بنا - شامل گنبد دوپوش، ایوان ورودی با قوس جناقی کم‌خیز، مناره‌های گوشه‌ای کوتاه و نمای آجری بخش بالایی - همانندی‌های چشمگیری با بقاع امامزاده‌ها و آرامگاه‌های دوره تیموری- صفوی در مناطق هم‌اقلیم خوزستان، فارس و ایلام دارد. از جمله می‌توان به بناهایی در شوشتر، دزفول، و رامهرمز اشاره کرد که با استفاده از ترکیب مشابهی از خشت، گل و آجر و حفظ تناسبات هندسی ساده، هم زیبایی و هم کارکرد اقلیمی را تأمین کرده‌اند.

با این حال، بقعه نبی یعقوب تفاوت‌هایی نیز با نمونه‌های رایج دوره تیموری- صفوی به‌ویژه در مناطق شهری دارد. نخست آن‌که در این بنا تزیینات کاشیکاری یا کاربندی داخلی که در بقاع شاخص‌تر دوره تیموری- صفوی دیده می‌شود، به چشم نمی‌خورد و سادگی مصالح و فرم بر جلوه ظاهری غالب است. همچنین، سطح گنبد خارجی با رج‌بندی آجری ساده و بدون پوشش نهایی لعاب‌دار یا دیوارچینی سنگین اجرا شده، که ناشی از محدودیت‌های اقتصادی و در دسترس بودن مصالح بومی بوده است.

کاربرد آجر ساده و ساروج در جرزه‌های دیوار، افزون بر اقتصادی بودن، پاسخی هوشمندانه به شرایط اقلیمی منطقه محسوب می‌شود. این مصالح با ظرفیت بالای ذخیره حرارت در برابر نوسانات دمایی قوی روز و شب در اقلیم گرم و نیمه‌خشک رامشیر، نقش بسیار مؤثری در تعدیل دمای داخلی ایفا می‌کنند. بومی‌سازی فناوری ساخت با خشت خام و ملات گل - که از گل رس محلی و الیاف گیاهی تقویت می‌شود - علاوه بر سهولت اجرایی، امکان تعمیر و بازسازی دوره‌ای با کمترین هزینه را نیز فراهم کرده است.

به کارگیری آجر پخته در بخش‌های حساس، از جمله قسمت فوقانی گنبد و جزئیات نما، افزون بر افزایش مقاومت سازه در برابر بارندگی‌های فصلی، جلوه‌ای متفاوت و ماندگار در تراز دید ایجاد می‌نماید. این ترکیب مصالح (خشت برای پیکره جرزه‌ها و آجر برای نقاط کلیدی) رویکردی رایج و آزموده‌شده در معماری مذهبی شهرستان‌های خوزستان است که ضمن هماهنگی با سنت‌های دیرین، کارکردی و پایدار نیز هست.

در جمع‌بندی، سبک بقعه نبی یعقوب را می‌توان گونه‌ای « تیموری- صفوی » دانست که تحت تأثیر امکانات اقلیمی، محدودیت‌های اقتصادی روستایی و دسترسی به مصالح بومی شکل گرفته و با حذف عناصر تزئینی پیچیده، بر خلوص فرم و کارکرد تمرکز یافته است. این ویژگی‌ها، علاوه بر ارزش معماری، حامل بخشی از هویت فرهنگی و زیست‌محیطی منطقه جنوب رامشیر و ماهشهر است.

۵.۵. جایگاه و نقش جغرافیایی

بقعه نبی یعقوب (ع) در موقعیتی قرار دارد که بر اساس منابع تاریخی بخشی از شبکه راه‌های زاگرس به بنادر خلیج فارس بوده است. این بقعه در مسیر ارتباطی خلف‌آباد (رامشیر) - ده ملا - هندیجان واقع شده و به دلیل نزدیکی به بندر معشور (ماهشهر امروزی)، همواره در مسیرهای

[illegible]

بنابراین بقعه نبی یعقوب (ع) علاوه بر کارکرد مذهبی، در گذشته نقشی اجتماعی و ارتباطی نیز داشته است؛ چراکه به عنوان نقطه‌ای میان راهی، محل توقف و تبرک کاروانیان بوده و پیوندی میان راه‌های درون استانی، مسیرهای کوهستانی زاگرس و بنادر تجاری خلیج فارس ایجاد می‌کرد.

از منظر جغرافیای تاریخی، بقعه منسوب به نبی یعقوب در کرانه جنوبی رود جراحی، در محدوده پایین دست سکونتگاه خلف آباد (رامشیر) واقع شده است. این موقعیت، دقیقاً در برابر گذرگاه

موسمی‌ای قرار دارد که در گذشته پیوند مستقیم شبکه ارتباطی محور اهواز- هندیجان را امکان پذیر می‌ساخت. (احمدی مهر، ۱۴۰۲؛ خبرگزاری ایلنا، ۱۴۰۱؛ شاه عبدالله، ۱۳۹۰)

گلوگاه تردد: این نقطه، گره برخورد سه محور است:

۱. محور رامهرمز - خلف آباد - هندیجان (شمال - جنوب)
۲. محور جنوب غربی تالابی به سوی شادگان - معشور (ماهشهر قدیم)
۳. محور جنوبی به سمت ده ملا - هندیجان

گذرگاه ریحانه پایین دست با فاصله تقریبی ۲۲ کیلومتر جنوب خلف آباد؛ مناسب دسترسی به شادگان و دشت‌های حاشیه تالاب. (لوریمر، ۱۹۰۸: ۹۱۰/۲)

استقرار بقعه در موقعیت کنونی را می‌توان نتیجه تأثیر همزمان عوامل طبیعی و فرهنگی دانست.

از دیدگاه ژئومورفولوژیک، مکان در حاشیه یک بستر سیلابی قرار گرفته اما بر روی پشته‌ای طبیعی یا زمین بالا واقع شده که خطر آب‌گرفتگی را به حداقل می‌رساند. (حسینی، ۱۴۰۰: ۵۶) این ارتفاع نسبی، علاوه بر حفاظت در برابر سیلاب‌های فصلی، امکان دید گسترده بر محیط پیرامون و نظارت بصری بر گذار - محل عبور از رودخانه - را فراهم می‌کرده است که در جغرافیای تاریخی، عنصری کلیدی در کنترل و راهنمایی رهگذران بوده است. (اوبرندر، ۱۳۷۹: ۹۸) از بعد اجتماعی - فرهنگی، قرارگیری در مسیر گذر کاروان‌ها و مسافران، ضمن ایجاد کارکرد زیارتی، نقش نقطه امن بین‌راهی را ایفا می‌کرده که در سنت راه‌داری و فرهنگ زیارت جایگاه ویژه‌ای داشته است. (باقریان موحد، ۱۳۸۷: ۱۱۲) فاصله‌های تقریبی محلی (کیلومتر)

۵-۶. همسایگان نزدیک

- بقعه نبی یعقوب → خلف آباد (رامشیر): حدود ۴-۱۰
- بقعه → رود جراحی (محل گذار موقت تابستان تا ماه‌های اول پاییز): حدود ۳-۴
- بقعه → ده ملا: حدود ۱۵-۲۰
- بقعه → ماهشهر: حدود ۱۸-۲۰
- بقعه → شادگان (بندر بوزی) (۴۵-۴۰)
- به نظر می‌رسد عبور از گذرگاه خلف آباد که از کنار مقام علی الهادی (ع) و بالاتر از مقام صاحب الزمان (عج) می‌گذشت نسبت به گذرگاه ریحانه در فصول پربار، مسیر جنوب غربی پایدارتری به سوی شادگان - معشور به دست می‌دهد.
- برای رسیدن به معشور (ماهشهر): بهترین راه تاریخی - عملی مسیر مقام علی الهادی - خلف آباد - بقعه نبی یعقوب - معشور و سپس شادگان است؛ چون به گذارهای مطمئن و از حاشیه تالاب می‌گذرد.
 - برای مسافرت از اهواز و رسیدن به هندیجان: گذرگاه ریحانه - بقعه یعقوب نبی - ده ملا - هندیجان مستقیم‌تر و خشک‌تر است و به بنادر شرقی خلیج فارس پیوند می‌زند. از منظر جغرافیای تاریخی، بقعه نبی یعقوب به عنوان «نشان راه» در شبکه مسیرهای کاروانی عمل می‌کرد و در عین حال ایستگاه توقف و پناهگاهی امن در حاشیه گذار رود جراحی بود؛ جایگاهی

که هر دو محور ارتباطی مهم - مسیر جنوب غربی به معشور (ماهشهر) و مسیر جنوب شرقی به هنديجان - از مزایای آن بهره می بردند.

۶. تحلیل اقلیمی بقعه نبی یعقوب رامشیر

۶-۱. موقعیت و جهت گیری بنا

جبهه ورودی شرقی: همان طور که در تصویر دوم پیداست، ایوان اصلی و درگاه ورودی رو به شرق قرار دارد. این جهت گیری باعث می شود در ساعات اولیه صبح، نور ملایم خورشید فضای ورودی و داخل گنبدخانه را روشن کند و گرمایش مناسبی در زمستان ایجاد شود. بخش غربی بنا که در تصویر اول دیده می شود، در معرض تابش مستقیم بعد از ظهر قرار دارد.

ضخامت دیوارهای خشتی (بیش از ۵۰ سانتی متر) و ظرفیت حرارتی بالای خشت و گل کمک می‌کند گرمایش عصرگاهی درون بنا کنترل شود.

۶-۲. بادهای غالب منطقه

باد شمال غربی (شمال) در تابستان، که خشک و پرسرعت است، برخورد مستقیمش بیشتر به گوشه‌ها و بخش‌های شمالی و غربی بنا می‌رسد. فرم نیمه‌منحنی گنبد و گردنی کوتاه، جریان هوا را ملایم کرده و از فشار باد بر بدنه می‌کاهد. باد جنوب شرقی ملایم در تمام فصول، اثر خنک‌کنندگی زیادی ندارد و حتی می‌تواند رطوبت اندکی همراه بیاورد که بر بقای اندود کاهگل مؤثر است.

۶-۳. تأثیر آفتاب و سایه‌اندازی

گنبد دوپوش و بخش آجری فوقانی آن نه تنها سازه را سبک‌تر کرده، بلکه با انعکاس نور آفتاب، انتقال حرارت به فضای زیرین را کاهش داده است. در بیشتر طول سال، بخش‌های جنوبی و شرقی بنا نور ملایم‌تری دریافت می‌کنند، در حالی که دیوار غربی و شمال غربی تحت بیشترین فشار تابشی و باد قرار دارند و بیشترین فرسایش اندود در این سمت رخ می‌دهد.

۶-۴. اثرات اقلیمی بر فرسایش

خشکی هوا؛ باعث ترک خوردگی تدریجی اندود کاهگل می‌شود. بادهای همراه با ذرات شن؛ سایندگی و از بین رفتن لایه‌های سطحی دیوار و جزئیات آجری را تشدید می‌کند. بارندگی‌های کوتاه و شدید فصلی؛ اگر سامانه دفع آب باران و زهکش پیرامونی کارا نباشد، رطوبت به پای دیوارها نفوذ کرده و در فرایند نم‌زدگی و تخریب مؤثر است.

۶-۵. پاسخ معماری به اقلیم

ضخامت زیاد دیوار و استفاده از خشت خام برای ذخیره و تعدیل دمای داخلی. پوشش کاهگل با بافت خشن برای کاهش انعکاس آفتاب و جلوگیری از ترک حرارتی سریع. گنبد دوپوش برای تهویه طبیعی و کاهش انتقال گرمای مستقیم. ایوان عمیق ورودی در جبهه شرقی برای کنترل نور و ایجاد سایه‌گاه.

۷. ویژگی‌های تطبیقی معماری بقعه نبی یعقوب با بقاع متبرکه شاخص منطقه رامشیر

جدول حاضر مقایسه‌ای از شاخصه‌های پلان، گنبد، مصالح، تزئینات، کارکرد و وضعیت حفاظتی

چهار بنای زیارتی-تاریخی در محدوده رامشیر ارائه می‌دهد. این بناها، در عین تفاوت‌های جزئی در شکل و مصالح، همگی پیوندی عمیق با سنت معماری بومی جنوب غرب ایران (ارباب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹؛ معاریان، ۱۳۷۶) و نقش آیینی-اجتماعی در زندگی محلی دارند. یافته‌ها بر اساس بررسی میدانی نگارنده و شاخص‌های مذکور در منابع معتبر تنظیم شده است.

جدول تطبیقی ویژگی‌های معماری بقعه نبی یعقوب با بقاع متبرکه شاخص منطقه رامشیر

ردیف	کارکرد فعلی	تزئینات و عناصر شاخص	مصالح و فن ساخت	گنبد	پلان و ساختار	مقیاس و ابعاد	وضعیت حفاظتی
بقعه نبی‌یعقوب	زیارتگاه فعال محلی در گذشته	نقش شیر در نمای خارجی، ساده	آجری با اندود گچی/ کاهگلی	گنبد مدور بر گردن کوتاه مخروطی - تخم‌مرغی بلندتر و حجیم‌تر از سایر مکان‌های مورد مطالعه	پلان مربع با ورودی در راستای اصلی، حجم فشرده	بزرگ‌ترین و اخص‌ترین بنا در میان سه مورد	فرسودگی اندود و آجر، نیاز به مرمت
مقام علی‌الهادی	زیارتگاه و محل برگزاری مراسم	ساده؛ رنگ‌آمیزی سبز در فتحه‌ها	خشت و گل با اندود سیمانی	گنبد یک‌پوش مخروطی-مدور با پرچم	مربع با گوشه‌سازی برای انتقال به دایره، ورودی ساده	ابعاد متوسط؛ میان دو بنا از نظر بزرگی	اندود فرسوده و الحاقات غیرهمگون
امامزاده محمدباقر	محل زیارت بومی	رنگ‌آمیزی داخلی، سبز، فاقد تزئینات اصیل	خشت و گل با اندود گچ و سیمان	گنبد مخروطی-مدور بدون گردن	مکعبی، ورودی شمالی، بدون ایوان	کوچک و مردمی، زیارتگاه محلی	ترک و اندود آسیب‌دیده، مرمت غیراصولی
مقام صاحب‌الزمان (عج)	زیارتگاه و محور تجمع آیینی در گذشته	رنگ‌آمیزی سبز در کنج‌ها، خط‌نگاری محلی	خشت و گل، سنگ لاشه در شال‌بندی، آجر در لایه بالایی	گنبد مخروطی بلند اندود سبز	مربع کوچک در مرکز قبرستان، بدون پیش‌فضا	ابعاد متوسط؛ میان دو بنا از نظر بزرگی	فرسایش اندود، الحاق آجر و سیمان

۸. مقایسه تطبیقی بقعه نبی یعقوب رامشیر با دو بنای هم شکل زیارتی-تاریخی ایران

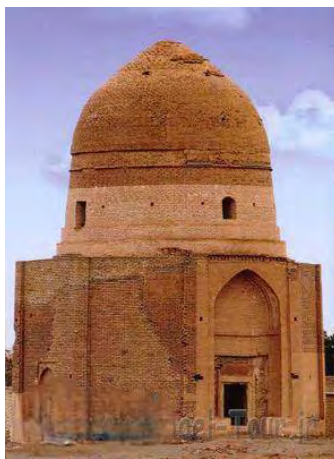
به منظور درک دقیق تر جایگاه معماری و فرهنگی بقعه نبی یعقوب در بستر میراث مذهبی و تاریخی ایران، مقایسه آن با دو بنای شاخص هم ریخت و هم کارکرد، یعنی امامزاده حمزه کلخوران (اردبیل) و گنبد سبز (سبزوار)، شواهد روشنی درباره میزان تأثیر عوامل اقلیمی، مصالح بومی، و سنت های منطقه ای بر شکل گیری این گونه بناها ارائه می دهد.

هر سه بنای بقعه نبی یعقوب رامشیر، امامزاده حمزه کلخوران اردبیل و گنبد سبز سبزوار، اگرچه در یک طبقه بندی کلی به عنوان آرامگاه های زیارتی-تاریخی ایران قرار می گیرند، اما در شاکله و هویت معماری خود بازتابی از تنوع اقلیمی، مصالح در دسترس، و زمینه های تاریخی و فرهنگی متفاوت به نمایش می گذارند. بقعه نبی یعقوب با احتمال شکل گیری در اواخر دوره تیموری یا اوایل صفویه، در دل اقلیم گرم و مرطوب خوزستان و در کنار رود جراحی، چهره ای ساده و بومی دارد و پیوند آن با آیین های عشایری منطقه به هویت فرهنگی اش عمق می بخشد. ساختار این بنا بر پایه آجر محلی و اندود گچ یا کاهگل شکل گرفته و تنها در مرمت های اخیر با سیمان مداخله شده است. ارتفاع کم پنجره ها، دیوارهای ضخیم و نورگیری محدود، همه در خدمت سازگاری با گرمای شدید و رطوبت محیط هستند. گنبد تک پوسته مدور و کوتاه، پلان مربع ساده و تزئینات حداقلی، همراه با نقش شیر به عنوان نماد محلی، سیمای معماری آن را کامل می کند و کارکرد امروزی اش بیشتر به یک زیارتگاه محلی غیر فعال با بازدیدهای محدود گردشگری محدود شده است.

در مقابل، امامزاده حمزه کلخوران متعلق به دوره صفوی، در بافت روستایی-زیارتی اردبیل، تجسمی از شکوه معماری مذهبی شمال غرب ایران در قرن ۱۰ هجری است. انتخاب آجر پخته با ملات آهک-گچ، بندکشی دقیق و گنبد رک دوپوسته با گردن بلند و قاب بندی منظم، همگی بیانگر توان سازندگان آن در بهره گیری از فنون پیشرفته و خلق اثری ماندگار در اقلیم سرد و مرطوب منطقه است. پلان مربع منظم، فضای داخلی یکپارچه و تزئینات آجرکاری و کاشی کاری محدود، در ترکیب با حضور مداوم زائران، این بنا را به یک مقصد مذهبی-تاریخی فعال و پویا بدل کرده است.

گنبد سبز سبزواری، ساخته دوره ایلخانی- تیموری و برپا در بافت شهری قدیم و مسیر کاروانی شرق-غرب، جلوه ای از یادمان های آرامگاهی مرتفع و شهری این دوره را نمایش می دهد. استفاده از آجر تراش خورده و ملات گچ و آهک، تزئینات آجری آبدار و آجرکاری خفته-راسته، در کنار قاب بندی های تزئینی و لعاب فیروزه های اندک، جنبه های هنری و یادمانی آن را برجسته کرده است. گنبد دوپوسته مدور و کشیده، با گذر ظریف از مربع به دایره توسط رسمی بندی، و پلان مربع مجهز به ایوانچه پیش آمده و ورودی شرقی، نشانه هایی از تناسبات بلندپروازانه و عملکرد شهری بناست. این مکان امروزه علاوه بر جایگاه تاریخی خود، به عنوان یک مقصد گردشگری مورد توجه بازدیدکنندگان است.

برآیند این مقایسه نشان می دهد که معماری آرامگاهی در ایران، حتی تحت الگوهای مذهبی مشترک، تنوع بالایی از نظر فرم، مصالح، تزئینات و کارکرد ارائه می دهد. نبی یعقوب نمونه ای از حداقل گرایی سازگار با محیط، کلخوران آمیخته ای از شکوه و عملکرد در شرایط اقلیمی سرد، و گنبد سبز بازتابی از شکوه و ماندگاری در قالب یک یادمان شهری است. این گوناگونی، بخشی از تصویر جامع تر میراث معماری ایران را می سازد و ضرورت حفاظت هر یک را به عنوان سندی زنده از تعامل انسان، محیط و فرهنگ آشکار می سازد.

مقایسه سه بنای تاریخی همگون (آذربایجان، خوزستان و خراسان)

نام بنا شاخص مقایسه	گنبد سبز (سبزوار)	امامزاده حمزه (کلخوران - اردبیل)	بقعه نبی یعقوب (رامشیر - روستای خضریات)
پلان	هشت ضلعی با تناسبات کامل، الگوی معماری یادمانی ایلخانی	مربع منظم، ورودی مرکزی شاخص، شبستان داخلی با تناسبات دقیق	چهارضلعی ساده، ورودی در جبهه اصلی، فضاهای داخلی محدود، الگوی بومی روستایی
گنبد	رک بلند و کشیده بر روی گردنی هشت ضلعی، تزیینات آجری هندسی	دوپوسته بلند و متناسب، آجرنما، قوس‌های متقارن	دوپوسته کوتاه، ساده، اندود کاهگل روی آجر
مصالح	آجر کامل با تزیینات آجری پیچیده	آجر با ملات سنتی، کاشی‌کاری محدود	آجر و خشت با پوشش کاهگل، اندود ساده
تزیینات	نقوش آجری-هندسی پیشرفته، ظریف‌کاری معمارانه سطح ملی	کاشی‌کاری محدود در ورودی و نما، طرح‌های هندسی ساده	فاقد نقش‌ونگار شاخص، رنگ غالب طبیعی خاکی
کارکرد	آرامگاه تاریخی ملی، مقصد زیارتی و گردشگری	زیارتگاه منطقه‌ای با نقش گردشگری	زیارتگاه محلی، مرکز آیینی روستایی
وضعیت فعلی	ثبت ملی، تحت مرمت و نگهداری مستمر سازمان میراث فرهنگی	مرمت‌شده، محوطه سامان‌یافته، دسترسی مناسب	نیازمند مرمت سازه‌ای و تثبیت گنبد، مسیر دسترسی ساده

این جدول، مقایسه‌ای تطبیقی میان سه نمونه برجسته معماری آرامگاهی ایران را ارائه می‌دهد که از نظر پلان، ساختار گنبد، نوع مصالح، شیوه تزیینات، کارکرد فعلی و وضعیت حفاظتی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج این مقایسه نشان‌دهنده تفاوت‌های اقلیمی، فرهنگی و تاریخی در رویکردهای معماری مذهبی از مقیاس محلی تا ملی است.

۹. راهبردهای حفاظتی و مرمتی پیشنهادی

با توجه به داده‌های گردآوری‌شده و تحلیل وضعیت فعلی، راهبردهای حفاظتی بقعه نبی یعقوب رامشیر با توجه به ضوابط و دستورالعمل‌های حفاظت و مرمت ابنیه تاریخی (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۹۶) و اصول تحلیل، حفاظت و مرمت سازه‌های میراث معماری (ICOMOS، ۲۰۱۱) به سه دسته کلی تقسیم می‌شود:

الف) اقدامات پیشگیرانه (کوتاه‌مدت)

- نصب تابلوی معرفی بنا و هویت تاریخی آن برای افزایش آگاهی عمومی
- جلوگیری از هرگونه تعمیر یا تغییر سازه‌ای توسط افراد غیرمتخصص

- ایجاد سامانه ثبت آسیب‌ها برای پایش مستمر، مانند ترک‌نگاری و عکاسی فصلی

ب) اقدامات حفاظتی (میان‌مدت)

- مرمت اندوهای فرسوده کاهگل با استفاده از مصالح هم‌خوان تاریخی
- استحکام‌بخشی به بخش فوقانی گنبد با آجر هم‌ابعاد و ملات آهکی یا گچی مشابه نمونه اصلی
- بهبود مسیرهای دفع آب باران اطراف بنا برای کاهش رطوبت پای دیوارها

ج) اقدامات مدیریتی و پایدارسازی (بلندمدت)

- تهیه و اجرای طرح جامع حفاظت با تصویب شورای فنی سازمان میراث فرهنگی.
- گنجاندن بقعه در مسیرهای تور گردشگری فرهنگی رامشیر و ایجاد ارزش اقتصادی برای جامعه محلی در حفاظت از بنا
- آموزش نیروهای محلی به‌عنوان «نگهبان فرهنگی» برای نظارت دائمی بر بنا

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی پیشینه تاریخی، ویژگی‌های معماری، کارکردهای فرهنگی-اجتماعی و تهدیدات حفاظتی بقعه منسوب به نبی یعقوب در روستای خضریات، و تحلیل جایگاه آن در بستر تعاملات تاریخی-جغرافیایی جنوب غرب ایران انجام شد.

یافته‌ها نشان داد که این بقعه، علاوه بر نقش مذهبی، نقطه‌ای کلیدی در مسیرهای ارتباطی میان زاگرس و بنادر خلیج فارس بوده و در تبادلات فرهنگی و اقتصادی گذشته سهمی مؤثر داشته است. معماری آن، با الگوی ساده‌شده «تیموری-صفوی» و استفاده از مصالح بومی، نشانگر تداوم سنت‌های محلی و انطباق با شرایط اقلیمی و اقتصادی منطقه است. این انتخاب آگاهانه، ضمن حفظ ارزش‌های زیبایی‌شناختی، کارکردهای متنوعی چون مأمن مسافران، محل داوری و برگزاری آیین‌های جمعی را ممکن ساخته است.

تهدیدات اصلی-از جمله فرسایش طبیعی، مداخلات غیراصولی و نبود برنامه مستندسازی و صیانت-اصالت مادی و معنوی بنا را با خطر مواجه کرده است. محدودیت اسناد مکتوب نیز ضرورت انجام کاوش‌های باستان‌شناسی و مطالعات آرشئویی را برجسته می‌کند.

در نتیجه، سه راهبرد عملیاتی برای حفاظت و بهره‌برداری پایدار پیشنهاد می‌شود: (۱) اقدامات اضطراری برای تثبیت سازه و کنترل رطوبت، (۲) مستندسازی جامع و ثبت ملی به‌عنوان پشتوانه قانونی و مدیریتی، و (۳) ادغام بنا در مسیرهای گردشگری فرهنگی-مذهبی برای ایجاد منافع اقتصادی و تضمین حفاظت بلندمدت.

برآیند کلی پژوهش تأکید می‌کند که بقعه نبی یعقوب رامشیر نه تنها سندی زنده از پیوند معماری بومی با جغرافیا و فرهنگ منطقه است، بلکه حفاظت سنجیده از آن می‌تواند به تقویت هویت فرهنگی جنوب غرب ایران و توسعه گردشگری پایدار یاری رساند.

فصل نامه
علمی
مطالعات
بافتار و
امکان
متبرکه

کتابنامه

- ابن بلخی (۱۹۳۱). **فارسانامه**، به کوشش لسترانج و نیکلسن. کمبریج: دانشگاه کمبریج.
- ابن حوقل، محمد بن علی (۱۹۳۸). **صورة الأرض**، بیروت: دار صادر.
- احمدی مهر، نصرالله (۱۴۰۲). «بازدید از ابنیه تاریخی رامشیر»، **رامشیر نیوز**، [کد خبر ۱۸۱۶]. بازیابی شده در ۱۵/۰۲/۱۴۰۴ از <https://ramshirnews.ir>
- اعتمادالسلطنه، محمد حسن بن علی (۱۳۶۷). **مرآة البلدان**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اقتداری، احمد (۱۳۷۵). **خوزستان و کهگیلویه و ممسنی: جغرافیای تاریخی و آثار باستانی**، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- اربابزاده، مرجان؛ اعتصام، ایرج؛ مفیدی شمیرانی، سید مجید (۱۳۹۹). «معماری بومی ایران در خوانشی نوین از دههٔ چهل خورشیدی تا کنون»، **باغ نظر**، ۱۷ (۸۶)، صص: ۵۱-۶۴.
- امام شوشتری، سید محمدعلی (۱۳۳۱). **جغرافیای تاریخی خوزستان**، تهران: مؤسسه مطبوعاتی امیرکبیر.
- اوبرلندر، تنودور (۱۳۷۹). **رودخانه‌های زاگرس از دیدگاه ژئومورفولوژی**، تبریز: دانشگاه تبریز.
- باقریان‌موحد، سیدرضا (۱۳۸۷). **فرهنگ و آداب زیارت**، تهران: دفتر عقل.
- جواد، شهره؛ ملاصالحی، حکمت الله (۱۳۹۶). «نقدی بر اماکن مذهبی-آیینی ایران با تکیه بر پیشینه تاریخی آن». **هنر و تمدن شرق**، ۵ (۱۶)، صص: ۱-۱۰.
- خبرگزاری ایلنا (۱۴۰۱). **هندیجان، شهری باستانی میان آب‌ها با جاذبه‌های گردشگری**. بازیابی از <https://www.ilna.ir/fa/tiny/news> ۱۲۰۸۹۷۴
- خزایی، م. (۱۳۸۱). نقش شیر در هنر اسلامی. مطالعات هنرهای تجسمی، (۱۷)، ۵۴-۵۷.
- سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری (۱۳۹۶). **ضوابط و دستورالعمل‌های حفاظت و مرمت ابنیه تاریخی**. تهران: معاونت میراث فرهنگی. بازیابی از <https://golestan.mcth.547/ir/cat>
- شاه‌عبدالله (مهربان) (۱۳۹۰، ۷ اردیبهشت). «هندیجان». **دیار ما**، بازیابی از <https://shabdella.16-post/07/02/1390/blogsky.com>
- شریفی، ناجی (۱۳۸۰). **رامشیر: شهر از یاد رفته**. رامشیر: انتشارات خالدين.
- سیرو، ماکسیم (۱۳۵۵). **کاروانسراهای ایران و تبرستان**، تهران: سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران.
- عقاب، محمدمهدی (۱۳۷۶). **دایره‌المعارف بناهای تاریخی ایران**، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- اصطخری، ابواسحاق ابراهیم (۱۹۲۷). **المسالك والممالك**، بیروت: دار صادر.
- قنبری عدیوی، علیرضا (۱۳۹۳). **شیر سنگی: پژوهشی دربارهٔ شیر سنگی در بختیاری**، تهران: انتشارات نبوشه.
- مصاحبه با حنش (ابوحیب) عساکره. (۱۴۰۲).
- مصاحبه با مصطفی عساکره. (۱۴۰۳).

مشکور، محمدجواد (۱۳۷۱). *جغرافیای تاریخی ایران باستان*، تهران: دنیای کتاب.

معماریان، غلامحسین (۱۳۷۶). *آشنایی با معماری مسکونی ایرانی: گونه‌شناسی برونگرا*. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.

مهدوی‌زاده، علیرضا (۱۳۸۴). «انبیای بنی‌اسرائیل در ایران»، *مطالعات اسلامی*، ۷۰ (۴)، صص: ۱۸۷-۲۰۰.

مهدوی‌نژاد، محمدجواد؛ مطور، سها (۱۳۹۱). «کیفیت نورگیرها در گنبدهای ایرانی (با رویکرد به مسائل سازه‌ای گنبد)»، *نقش جهان*، ۳ (۲)، صص: ۱۹-۳۰.

مهرالزمان، نوبان (۱۳۸۰). «چشمه‌ها و قدمگاه‌ها و درختان نظر کرده». *کتاب ماه هنر*، ۴ (۳۱ و ۳۲)، صص: ۷۸-۷۹.

میریان، عباس (۱۳۵۲). *جغرافیای تاریخی خوزستان*، تهران: انتشارات مصطفوی بوذرجمهری.

حسینی، محمد (۱۴۰۰). *ژئومورفولوژی رودخانه‌ای*، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

منابع انگلیسی

- ICOMOS. (2011). *Principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage*. Paris: International Council on Monuments and Sites.
- Lorimer, J. G. (1908). *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman and Central Arabia* (Vol. II. Geographical and Statistical). Calcutta: Superintendent Government Printing.